

bilo škodilo, da su poglavlja o duhovnosti i neumrlosti duše malo opširnije obragjena, čočim su se ona općenita pitanja o duši mogla skratiti, jer se dosta toga u psihologiji predaje. Paragraf o slobodnoj volji bio bi dobro došao u naše doba.

Sada bi još naveo neke manlenkosti, koje vrijednost djela ne umanjuju, ali bi možda mogle biti u kasnijem izdanju ispravljene.

Kao dokaz za Trojstvo ne bi naveo 1. Iv, 5, 7 (str. 12), jer opstoje jaki razlozi proti autentičnosti toga teksta, prem je sv. oficij 1897. izdao dekret o autenciji 1. Iv. 5, 7. — 1. Moj. 1. 27 ne može se rabiti za dokaz Trojstva iz St. Zavjeta (str. 12). — Definicija naravi kao „skup svih osobina u biću, koje čine biće ono što jest, a ne drugo“ (str. 14. 1. op.) ne svigja mi se, jer narav odregjuje osobine. — Ne stoji, što pisac na str. 21. kaže, naime, da se glagol „stvori“ (bara) u židovskom daje kao predikat samo onda, kad je govor o božjem djelovanju bez gragje i orugja, tad znači u pravom znamenovanju „stvoriti“, jer taj glagol u formama piel i hiphil znači ljudsko djelovanje, a u formama kal i niphil djelovanje božje, ali često znači djelovanje „ex materia prae-existente“. — Ne mogu se složiti s rečenicom na str. 24. „vječni i sveznajući Bog je od vijeka znao redovni tijek prirodnih zakona i izvanredne izuzetke, koji će biti potrebni.“ Prema tomu bi Bog zaista nužno korigirao svjetovni poredak, kojega je sam odabrao. — S razlozima, na str. 27. redak 27. i dalje, stvar je tek djelomično riješena. — Na str. 31. red.

17. previše je ustvrgjeno. — Na str. 33. dokazi iz 1. Moj. slabi su. — Str. 53. Sv. Polikarpo je umro 155, a Celso je živio oko 200 g. — Definicija žrtve na str. 68. nije potpuna. — Na str. 69. 1. op. „dosta je, da na sebe (naime Krist) uzme krivnju ili kazan“ je dogmatički neispravno rečeno. — Str. 115. red. 5. i dalje imade boljih razloga. — Str. 129. u poslanici 2. Korinćanima n. XVIII od Klementa ne govori se o ispovijedi. — Pretjerano je reći (str. 129) „Sv. oci i crkv. pisci 3. i 4. vijeku pišu cijele rasprave o tom, kako je ispovijed bitni dio pravog pokajanja.“ — Na str. 145. § 48. a) nije ispravno. — Nije ispravno ni to „već je dakle u klici čitava buduća životinja sa svim svojim organima“ (str. 210.).

Opetujem svoj cjelokupni sud o Barčevoj dogmatici: Teško je napisati dobru i kratku dogmatiku, ali dr. Barac je — uz neke iznimke — svladao tu poteškoću i dao nam dobru i uporabivu dogmatiku.

dr. E. Leopold.

Aurelius Palmieri G. S. A.
Theologia dogmatica orthodoxa
(ecclesiae Graeco-Russicae) ad lumen catholicae doctrinae examinata et discussa. Tomus I. Prolegomena. Florentiae, 1911. Str. XXV + 815. Cijena 20 Lira.

Sve prijatelje sjedinjenja istočne crkve sa zapadnom u velike će obradovati knjiga, koja je pod gornjim naslovom nedavno izašla. Ovakova se knjiga već dugo željela i iščekivala. A zašto? Naši dogmatičari su se dosad premalo obazirali na istočnu crkvu i na njenu literaturu; a što bi o istočnoj crkvi govorili, ne bi crpili

iz vrela t. j. iz dokumenata i knjiga istočnih spisatelja, nego iz starijih latinskih auktora. Tomu se sad doskočilo. Palmieri nam daje u ruku djelo, gdje je oslikana nauka istočne crkve točno i ispravno prema vrelima. U krasnoj latinštini imat će odsad zapadnjaci posve pouzdanu sliku cjelokupne bogoslovne literature pravoslavnih Grka i Rusa.

Odvažan je bio korak, latiti se tako golema posla. Valjalo je proučiti razne jezike pravoslavnih istočnjaka, u prvom redu grčki i ruski, a onda i poljski i rumunjski. Valjalo je mnogo putovati sabirajući podatke, knjige i rukopise. Valjalo je dobro proučiti dogmatiku i historiju. Valjalo je oćutjeti oskudicu novca. Red Augustinaca u Italiji bio je oplijenjen od bezbožne vlade kao i drugi redovi, pa je piscu često uzmanjkalo sredstava za znanstven rad i za izdavanje djela. Valjalo je pretrpjeti mnogu gorku od protivnika s katoličke i s pravoslavne strane: ni takih nije piscu uzmanjkalo, kako se to vidi iz uvoda napisana stilom vatrenoga sv. Jeronima. Ali sve te neprilike i zapreke svladao je Palmieri. Jest, takomu poslu bio dorasao — možemo reći — jedini Palmieri, onaj, koji je svojim dosadanjim radom stekao glas jednoga od najboljih poznavalaca istočne nesjedinjene crkve, onaj, koji se uz metropolitu Andriju Szeptyckoga stavio na čelo pokretu za sjedinjenje crkvi sazivajući sastanke na Velehrad.

Palmieria je na pisanje ovoga djela potaknuo još prije 10 godina veliki i bistroumni papa Leon XIII., a u izdavanju ga pomogao metropolit Szeptycki. Na ruku su

mu išli i učenjaci pravoslavni, kao glasoviti historičar Lebedev, egzeget Glubokovski, episkop Platon, Troitzkij, Sokolov, Uspenskij, Berdnikov, Suvorov i drugi.

Palmieri je zasnovao svoje djelo izdati u 4 debela sveska, a kani u djelu prikazati ne samo cjelokupnu grčku i rusku teologiju u onom, u čemu se razilazi od katoličke, nego također opisati narav i svojstva istočne teologije te principe, o koje se opire. Prvi ovaj omašan svezak obuhvata u 12 glava „prolegomena od studium theologiae orthodoxae“. Da vidimo, što je unutra!

Gl. 1. govori o definiciji teologije. Razni spisatelji istočne crkve na raznolik način označuju teologiju, no svi priznavaju svrhunaravno podrijetlo kršćanske teologije, te se u tom s katoličkim spisateljima slažu. Najljepšu definiciju od pravoslavnih imade Eugenije Bulgaris i Nikola Kursulas. P. dokazuje, kako istočnjaci nemaju pravo, kad teologiju crkvi od Rima odijeljenih zovu „theologia orthodoxa; bolji i istinitiji bio bi naziv „theologia christiana ecclesiarum orientalium“ (1—11).

U gl. 2. raspravlja P. o tom, kako pravoslavni označuju i dijele članke vjere ili dogme. Prema najvažnijim njihovim bogoslovima četiri su svojstva dogme. Dogma je istina kršćanske vjere; od Boga objavljena; od crkve kao takova definirana i proglašena; koju moraju vjerovati svi vjernici, ako hoće da se spasu. Krivo označuje dogmu grčki bogoslov Zikos Rhosis i E. Popov. Prema tomu se u shvaćanju vjerskih članaka slažu istočnjaci s katolicima. Važni su zaključci, što ih odatle vuče: a) krivo imadu istočnjaci, kad svoju

crkvu zovu „Ecclesia septem conciliorum oecumenicorum“, jer učiteljstvo crkve nije poslije 7. ekum. sabora presahlo, već traje dalje, pa prema tomu može i dalje članke vjere definirati i proglasiti; b) nova dogmatska definicija nije i ne smije se smatrati novom dogmom. Na koncu 2. glave pobija ruskoga bogoslova Chostina, koji prigovara katoličkoj razdjelbi dogmi (11—31.).

U 3. gl. bavi se prevažnim pitanjem o razvoju dogmi. U tomu je pitanju vladao dosada veliki nesklad između ist. i kat. bogoslova. Krivo shvaćajuć katolički „progressus dogmaticus“ napadahu istočnjaci kat. bogoslove. Dakako — dokazuje P. — lažni su nazori protestantskih bogoslova o razvoju dogmi, krivo je o tom mislio i Antun Günther, a najdalje zaidoše stranputicom u tom pitanju današnji modernisti, ali kat. bogoslovi razumijevaju posve drugo pod razvojem dogmi. Prema kat. bogoslovima je „progressus dogmaticus quoad substantiam“ nemoguć, jer je s Isusom Kristom i apostolima objava završena, potpuna, ali zato je moguć i nuždan „progressus dogmaticus secundum quid“. Takav je razvoj doista u crkvi Kristovoj od vjkada postojao. Palmieri pokazuje, kako i pravoslavni bogoslovi priznaju takav razvoj. Takav razvoj može biti jedino u katoličkoj crkvi, jer imade nepogrješivo učiteljstvo; istočne crkve ne imaju „organum magisterii ecclesiastici“, pa zato kod njih ne može biti govora o razvoju dogmi. Na koncu glave pobija osvade, kojima se arhiepiskop iz Odese Nikanor te Diomed Kyriacos nabaciše na crkvu kat. radi spomenutog razvoja. Po-

kazuje, kako crkva kat. nije nikad učila onoga, što joj ovi i ovaki bogoslovi podvaljuju. Brani kat. crkvu od racionalizma (31—89).

Vrlo je zanimiva 4. glava: „što istočnjaci drže o nuždi, o načinu učenja, pisanja te o razdjelbi bogoslovlja“. Neki od Rusa žele imati kršćanstvo bez dogmi. Tako Tolstoj, Rozanov i Merejkovsky. Drugi pak taj adogmatizam pobijaju. Protiv ruskih adogmatista dokazuje P., kako se vjerske tajne ne protive ni razumu ni volji ni sreću, i kako te tajne usavršuju i razum i volju i srce. — Što se tiče metode u obrađivanju dogmatike, razlikuju se vrlo ruski pisci. Većinom stoje pod uplivom protestanata, kako to prof. A. Lebedev iskreno priznaje. — U ovoj gl. podaje Palmieri lijepu i jasnu sliku bogoslovnih škola na istoku. Navodi, u kojim su mjestima najznamenitiji bogoslovni zavodi grčki i ruski (89—138).

Za poznavanje grčke i ruske bogoslovne literature vrlo je instruktivna gl. 5. U njoj nam pruža prijedlog svih važnijih pisaca grčkih i ruskih diljem stoljeća te prijedlog njihovih djela (str. 138—186).

6. gl. bavi se pitanjem o skolastičkoj teologiji zapada. Pravoslavni bogoslovi ugledajuć se u protestante kude skolastiku i blateju raznim napadajima. Palmieri pobija sve te napadaje te brani skolastiku u svakom pogledu (186—266).

Jedna od najvažnijih glava u P. djelu je svakako gl. 7., koja radi o simboličkoj teologiji i o starim simboličkim dokumentima istočnih crkvi. To je ono pitanje, o kojem se u katoličkim priruč-

nim bogoslovnim knjigama gotovo ništa ne govori, a opet je prevažno. Da ovu prazninu ispuni, raspravlja P. najprije o tom, što je simbolička teologija, a onda izbraja zbirke simboličkih knjiga, koje su u istočnim crkvama tiskom izdane do danas. Napose raspreda pitanje o apostolskom, o nicejsko-carigradskom i o Atanazijevom simbolu, navodi razlike između istočne i zapadne crkve u tom pitanju. Tu se P. nužno morao taknuti glasovitoga dodatka nicejsko-carigradskom simbolu „Filioque“. Taj dodatak promatra P. na trojak način: historički, dogmatički i juridički. Historički, da li je taj dodatak doista proizveo zlosretni raskol; dogmatički, da li je istina i članak vjere ono, što se dodatkom kaže; juridički, da li je smjela zakonita oblast taj dodatak umetnuti u simbol. Premda P. obećaje, da će na drugom mjestu opširnije o tom pitanju govoriti, ipak mu je već tu razlaganje dosta opširno, a uz to trezveno i stvarno (267—424).

Što je u 7. gl. započeo, to nastavlja P. u gl. 8. Tu on izbraja novije simboličke dokumente pravoslavnih, kao vjeroispovijest Genadija Scholara, Ćirila Lucarisa, Dozitelja, Metrofana Critopula itd. te vjeroispovijesti raznih sinoda. Tu je skupio P. toliko građe, te mu je 8. gl. izrasla u gotovu knjigu. Najvažniji je zaključak cijele rasprave o simboličkim knjigama. Simbolički dokumenti pravoslavnih nisu i ne mogu biti obvezatni za svu crkvu, nemaju ekumenske vrijednosti, jer ih izdaju pojedinci ili zastupnici pojedine crkve. „Jedinstvo crkve ne može se pomisliti bez jedinstva u vjeri; a jedinstva u vjeri nema bez ne-

pogrješiva pravila“ (t. j. primata) (425—660).

Za one, koji se bave istočnim pitanjem i koje hoće što god da o istočnoj crkvi pišu, velevažne su predzadnje dvije glave ovoga sveska. U 9. gl. govori P. o polemičkoj teologiji u opće, a napose česa se sve moraju čuvati katolički polemičari. Tako primjerice preporuča: ne valja dirati u sitnice; ne valja nijekati, da se istočna crkva u premnogom slaže sa zapadnom; ne valja šutjeti na prigovore; ne valja udarati na valjane nauke; ne valja polemizirati samo radi pobjede (661—698).

U 10. gl. upućuje P., što treba da uči tko hoće da piše polemička djela. Učiti treba najprije dogmatiku, onda filozofiju te istočne jezike. Nadalje valja proučiti istočne sv. oca i pisce prvih stoljeća, povijest raskola, rad sv. Ćirila i Metodija, pokušaje sjedinjenja naročito sjedinjenja u Brestu itd. (699—763).

Posljednja 11. gl. govori o polemičkim piscima grčkim i ruskim od najstarijega pa do najnovijega doba (763—808).

To bi bio eto podrobniji sadržaj 1. sveska Palmierijeva djela. Prolegomena otegoše se u debelu knjigu, prem ne obuhvatiše još svega, što je pisac htio. Četiri glave ostadoše za drugi svezak i to 1) o broju teoloških razlika, koje dijele istočnu crkvu od zapadne; 2) o polemičkoj teologiji pravoslavnih napose; 3) o moralci i pastoralci pravoslavnih i 4) o zaprekama sjedinjenja.

Kako 1. svezak svjedoči, djelo će biti epohalno. Djelo će izvršno poslužiti svim profesorima dogmatike na slavenskim bogoslovnim

učilištima, koji su zvani, da se u svojim predavanjima veoma obaziru na pravoslavne nego li na druge. Djelo će vrlo dobro poslužiti i učenicima bogoslovlja, da si rašire bogoslovno znanje, što ga u školi stekoše. Uz to će P. djelo dobro doći svima, koji se žele baviti istočnim pitanjem, jer daje putokaz i jer naznačuje svuda obilnu literaturu.

Dr. K. Dočkal.

Chr. Pesch S. J.: Praelectiones dogmaticae. Tom. VIII.: De virtutibus in genere. De virtutibus theologicis. Friburgi, Herder, 1910, 3. izd. str. X+344, cijena K 6'48.

Nedavna izašao je u 3. izdanju 8. svezak velike Peschove dogmatike, koja opsiže devet svezaka. Prednost cijelog tog velikog djela je jasnoća i preglednost, česa često nema u djelima sličnog opsega.

Ova se sveska raspada u četiri traktata. U prvom traktatu govori Pesch o krjepostima uopće (str. 1—48). U drugom o vjeri (de fide theologica). Na 104 stranice razvio je P. taj važni traktat. Taj je traktat osobito u današnje doba važan, gdje je liberalna teologija sasvim izobličila, da pače razorila pojam i svojstva ove bogoslovne krjeposti. Ponajprije govori: de actu fidei ex parte subiecti credentis i ex parte obiecti. To je važno poglavlje, jer se od doba protestantizma sve više zabacuje katol. nauka, da je fides actus intellectus. Pa zar nisu baš s ovom bludnjom u savezu tolike druge bludnje liber. protest. i modernističke teologije. Nadalje govori: de praeambulis fidei; tu se zapravo postavlja temelj našoj vjeri, stoga bi se dandanas upravo

na to poglavlje kao i na poglavlje: de certitudine fidei, koje P. obrađuje na str. 162—175. morala stavljati velika važnost. Temeljito je obrađeno teško poglavlje: de analysi fidei (144—162), zatim: de obscuritate i necessitate fidei (str. 181—220). Treći i četvrti traktat se bavi ufanjem (de spe theologica) i ljubavi (de caritate theologica).

Začudno je, da se u propovijedima i kršć. pouci tako malo obazire na te važne i lijepe tri bogosl. krjeposti. Možda će ovo lijepo djelo gdjejkoga ponukati, da važne ove istine popularizira.

E. L.

J. V. Bainvel: De Scriptura Sacra. Paris, Beauchesne, 1910. str. VIII+214, cijena K 3'60.

Prije nekoliko godina izdao je Bainvel knjigu: De magisterio vivo, koju je kritika vrlo povoljno primila. Ove je godine izašla njegova knjiga o sv. pismu. Kod sastavljanja toga djela vodio ga je princip, kako sam kaže, „ut nihil de tradita veritate detraherem, nihil de legitimo progressu respuerem“ (str. VII).

Svrha je toga djela „quid ex fontibus revelationis derivari possit ad cognitionem de Scriptura comparandam“. Sama se knjiga raspada u dva dijela. U prvom dijelu donša B. crkvene dokumente počevši od enciklike Leona XIII. pa do pisma Pija X. o ustrojenju bibl. instituta, a na ove nadovezuje najvažnija mjesta iz starijih crkv. dokumenata, teologa, crkv. otaca, sv. pisma i zaključuje s hebrejskim i heterodoksnim svjedočanstvima (str. 11—107). U drugom dijelu obrađuje pitanja, koja danas svakoga teologa vrlo zanimaju i koja su u teološkoj